

controls. Non-specialized electronic tools of criminal proceedings are also provided, including: video equipment; electronic media; audio and / or video recording facilities; means of communication; scientific and technical means; video conferencing system; technical means; technical means of communication; technical means of fixation and the like.

The use of electronic evidence has been investigated. In particular, it provides for the announcement of the testimony of the accused, the victim and the witness, the reproduction of a sound recording, video recording or filming of his testimony; announcement at the hearing of the protocols of investigative actions; inclusion in the expert's opinion of photos confirming the expert's conclusions. The electronic form of the procedural document is indirectly reflected through the indication in the criminal procedural law of the method of its production. The prism of the investigative action protocol regulates the separate issues of their electronic fixation. Transcripts, filming, sound recording and video recording can be used to ensure the completeness of the protocol. The general issues of regulation of electronic fixation of investigative actions are studied, and through the lens of the protocol of investigative action - separate issues of electronic fixation of investigative actions. The requirements for electronic fixing of the examination, examination of the corpse, exhumation, investigative experiment, arrest of postal and telegraph and other items, their inspection and seizure, listening and recording of negotiations, interrogation, presentation for examination are described in the Criminal Procedure Code of the Republic of Belarus on-site testimony. The trial is accompanied by shorthand, sound recording or video recording

Keywords: *criminal procedure, electronic segment, Republic of Belarus, tools of criminal procedure, electronic fixation.*

УДК 342.57

DOI: 10.31733/2078-3566-2020-1-175-183

Тертишник В. М.

доктор юридичних наук, професор
(Університет митної справи
та фінансів, м. Дніпро)

ПОТЕРПІЛИЙ В ЗМАГАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Аналізуються проблеми визначення шляхів удосконалення процесуального порядку забезпечення захисту прав і свобод потерпілого у правовому полі змагального кримінального судочинства. Розкриваються питання удосконалення статусу потерпілого, розширення його прав, визначення процедури реалізації ним передбачених законом прав, гармонізації законодавства, усунення юридичних колізій, забезпечення верховенства права, зміцнення гарантій захисту прав і свобод потерпілого.

Ключові слова: *потерпілий, права потерпілого, верховенство права, правнича допомога, процесуальна форма.*

Постановка проблеми. У своїй стратегії державотворення Україна взяла курс на розбудову правової держави та на забезпечення в її функціонуванні інтегративної засади верховенства права та принципу змагальності сторін у кримінальному судочинстві, при реалізації яких важливо забезпечити створення надійних механізмів захисту потерпілого, який в силу обставин, в які потрапляє, потребує особливого державного піклування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми, показує, що проблемі забезпечення захисту прав потерпілого приділяється певна увага фахівців кримінально-процесуального права [1-26]. Але існуючі публікації не вичерпують усю складну проблему, а швидше утворюють фундаментальну базу для подальшого її дослідження.

Метою статті є формування доктринальної моделі шляхів вирішення проблеми забезпечення захисту прав і свобод потерпілого в правовому полі змагального кримінального судочинства.

© Тертишник В. М., 2020

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2993-0450>

krektivlad@i.ua

Виклад основного матеріалу. Людина, яка постраждала від злочину, безумовно, потребує реальної допомоги, дійового сприяння в захисті її прав, у тому числі й засобами державного впливу.

Потерпілий у сучасному кримінальному процесі – фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Права потерпілого можна поділити на дві групи: а) природні та юридично визначені матеріальні і нематеріальні права особи, яка постраждала від злочину; б) процесуальні права потерпілого як учасника кримінального процесу.

Перша група – це природно-юридичні права: право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням матеріальної та компенсації моральної шкоди. Вони виникають відразу ж після вчиненого злочину, мають ту ж природу походження, що і обов'язок злочинця нести кримінально-правову відповідальність: саме кримінальне правопорушення є юридичним фактом, що породжує відповідні права і обов'язки. Відповідно і процесуальне законодавство, даючи визначення поняття, слушно вказує, що потерпілим є особа, якій злочинними діями заподіяна моральна, фізична чи матеріальна шкода. Логічно було б сказати, що потерпілий має право на відновлення усіх порушених злочинцем його прав, на захист честі і гідності, відшкодування матеріальної та компенсації моральної шкоди.

На наш погляд, окрім визначених у ст. 56 КПК України, потерпілому слід надати право: вимагати компенсації заподіяної злочинцем моральної й фізичної та відшкодування матеріальної шкоди за рахунок особи, винної у вчиненні злочину чи осіб, що несуть матеріальну відповідальність за її дії, а у випадках, коли не встановлено особу, яка вчинила злочин, за рахунок держави; вимагати з повагою ставитись до його честі і гідності; вимагати накладення арешту на вклади і майно обвинуваченого та вжиття інших передбачених законом заходів щодо відшкодування завданої йому злочинцем шкоди; вимагати особистого невідкладного освідчення судово-медичним експертом у разі заподіяння йому тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; користуватись правом на правничу допомогу з боку адвоката чи іншого фахівця у галузі права, а також на присутність таких правозахисників чи представників при його першому допиті; знайомитися на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян з необхідними документами, крім тих, таємниця яких охороняється законом, отримувати копії таких документів; виступати в судових дебатах.

Важливою проблемою залишається проблема відшкодування матеріальної шкоди потерпілому, особливо в умовах, коли не встановлена особа, яка вчинила злочин, або у такої особи недостатньо майна, активів і можливостей для відновлення порушених прав потерпілого.

Питанням становлення інституту компенсації шкоди потерпілому з боку держави приділялась увага науковців [1, 7, 15, 19, 20]. У сфері кримінального судочинства одну зі спроб задіяти цей інститут зробила ошукана вкладниця одного збанкрутілого банку, юрист за фахом Ольга Волнянська. Використовуючи положення наших аргументів, оприлюднених в одній з публікацій [20], вона пройшла усі судові інстанції захисту своїх інтересів та, не отримавши належного судового рішення, звернулась з заявою до ЄСПЛ. Лише на цьому етапі чиновниками «з фантастичною швидкістю» їй були повернуті усі її валютні вклади. Але згодом з не меншою швидкістю були змінені і законодавчі норми даного інституту, які зробили його фактично юридичною фікцією, а відредагована «майстрами законотворчості» стаття стала юридично «недієздатною».

Якщо у старій редакції цієї статті (до змін внесених до неї Законом України № 245-VII (245-18) від 16.05.2013) було чітко визначено, що потерпілий має право на відшкодування матеріальної шкоди державою в разі не встановлення особи, яка вчинила злочин, або у разі відсутності в обвинуваченого достатнього для цього майна чи коштів, то за чинним законодавством відповідно до ст. 1177 Цивільного кодексу України «шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та порядку, передбачених законом». Однак в КПК України чи іншому законі, ні випадків, «передбачених законом», ні самого порядку відшкодування потерпілому шкоди за рахунок Державного бюджету України не передбачено.

Думається, що підставами для відшкодування завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення шкоди державою слід буде назвати: встановлення факту

події злочину; доведеність того, що шкода потерпілому завдана саме злочином; не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення й прийняття у зв'язку з цим рішення про зупинення розслідування, або з'ясування відсутності у підозрюваних (обвинувачуваних) достатніх коштів та майна для компенсації збитків потерпілому.

Слід мати на увазі, що нерідко жертви злочинів залишаються без засобів існування і потребують хоча б невідкладних первинних часткових компенсацій, що з моральних міркувань має зробити держава. Разом з тим, мають місце злочини в виді екологічних чи техногенних катастроф, шкідливі наслідки яких важко виміряти в грошових еквівалентах. Наприклад, у наш час недальновидні аграрні фірми масово застосовують інсектициди, від яких гинуть не тільки бджоли, а й черв'яки в ґрунті. Правоохоронні органи демонструють бездіяльність, потерпілі бджолярі не можуть захистити свої права.

У контексті невдалих змін ст. 1177 ЦК України, зазначимо, що згідно зі ст. 22 Конституції України при прийнятті нових законів не допускається звуження існуючих прав і свобод людини. Виникає колізія: або відновити стару редакцію ст. 1177 ЦК України, яка передбачала конкретні випадки відшкодування потерпілому державою завданої злочинною матеріальної шкоди, або все-таки прийняти окремий закон щодо випадків та порядку такого відшкодування.

Зважаючи на економічні проблеми можливості реалізації такої шляхетної норми, варто врахувати досвід європейських країн. Наприклад, в Естонії діє прийнятий ЄС 17.12.2003 Закон «Про допомогу жертвам», згідно статті 15 якого, «розмір компенсації, виплачується на підставі даного Закону з розрахунку на одну жертву, не може перевищувати в загальній сумі 9590 євро» Такі підходи цілком можуть бути прийнятними і реальними для України. Водночас за потерпілим має залишатися право цивільного позову до винних осіб, в разі їх встановлення, у більших сумах, в залежності від реальної майнової шкоди та тяжкості моральних страждань, завданих злочинними діями винної особи.

Шляхетністю відзначаються положення ст. 1207 ЦК України, де закріплюється: «Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину, відшкодовується потерпілому або особам, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитині потерпілого, народженій після його смерті (особам, визначеним статтею 1200 ЦК України), державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною».

Друга група прав потерпілого – це процесуальні права потерпілого, якими він наділяється для відновлення своїх порушених матеріальних та захисту інших прав і свобод. *Ubi jus ibi reme dium* (Коли закон дає право, він має дати і засіб його захисту). Очевидно, що для забезпечення захисту своїх природно-юридичних прав необхідно реалізувати таку модель судочинства, за якої потерпілий мав би цілком достатні (до того ж рівні з обвинуваченим) процесуальні права та отримував би змогу якомога швидше скористатись такими правами.

Одне з найбільш важливих прав потерпілого в змагальному кримінальному процесі – це його право брати участь у доказуванні. Юридичне визначення таких прав потребує оптимізації. Відповідно до ст. 56 КПК України він має право «подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду»; «давати пояснення, показання або відмовитися їх давати»; «застосовувати з додержанням вимог закону технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь». Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право: «брати участь у судовому провадженні» та «брати участь у безпосередній перевірці доказів». Уже тут зауважимо, що доказування включає в себе збирання, дослідження, перевірку та оцінку доказів. Чому закон надає потерпілому право лише «брати участь у безпосередній перевірці доказів», залишаючи поза увагу їх дослідження – загадка законодавчого спау.

Згідно ч. 3 ст. 93 КПК України потерпілий може здійснювати збирання доказів «шляхом: витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів».

Недостатня юридична визначеність концепту права здійснювати «інші дії» може

породжувати багато питань у слідчій і судовій практиці.

Наведемо приклади з сучасної судової практики – розгляд справи щодо крадіжки у м. Тернопіль, справа № 607/14707/17, провадження № 51-2604 км 19, рішення 7 серпня 2019 року колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суд Верховного Суду.

У даній справі щодо обвинувачення особи в крадіжці суд першої інстанції виніс обвинувальний висновок, а апеляційним судом при перегляді справи за апеляційною скаргою сторони захисту кримінальне провадження стосовно обвинуваченого було закрито у зв'язку недоведеності його вини на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України. Недоведеність вини апеляційний суд пов'язував з недопустимістю використання в якості доказів відеодиску з записом з камер відеоспостереження, які були видані потерпілим представникам правоохоронних органів. З матеріалів справи вбачається, що відеодиск з записом з камер відеоспостереження, на якому зафіксовано факт крадіжки був добровільно виданий потерпілим оперуповноваженому поліції, який, судячи з усього, в складі слідчо-оперативної групи виїжджав на огляд місця події, за день до внесення відомостей до ЄРДР.

Касаційний кримінальний суд послався на те, що відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, установлену законом. На думку суду «здійснення процесуальної дії по збиранню доказів та отримання такого доказу, як відеодиск з записом з камер відеоспостереження магазину, оперативним працівником відбулося поза межами кримінального провадження, тобто до внесення відомостей в ЄРДР, а також до проведення огляду місця події, який проводився слідчим СВ Тернопільського ВП ГУНП у Тернопільській області 1 листопада 2017 року у період часу з 21.40 по 22.20 год., що підтверджується протоколом огляду місця події»; «диск відеозапису з камер спостереження, який покладено судом першої інстанції в основу обвинувального вироку, був отриманий від потерпілого не уповноваженою на те посадовою особою органу досудового розслідування без дотриманням вимог кримінального процесуального закону, а тому доводи сторони обвинувачення щодо їх допустимості є такими, що не ґрунтуються на вимогах закону»; «доводи прокурора в касаційній скарзі про необхідність застосування практики Європейського Суду з прав людини є важливим аспектом захисту прав людини, але в даному кримінальному провадженні зазначена в касаційній скарзі практика Європейського Суду з прав людини буде використовуватися не на користь засудженого, що може становити ризики для справедливості кримінального провадження в частині дотримання закону при отриманні доказів».

Опускаючи не зовсім коректне тлумачення суду щодо неможливості використання в даному випадку практики ЄСПЛ, зазначимо, що в даній справі доказові матеріали були здобуті потерпілим та передані представнику поліції, яка прибула на огляд місця події. Зрозуміло, що наш КПК – то є суцільне диво. Закон дійсно забороняє проводити слідчі дії (окрім огляду місця події) до початку розслідування. Але, що таке слідча дія? Її концепт має бути визначений в законі. Ознайомлення з добровільно представленими матеріалами звукозапису чи матеріалами відеоспостереження, а також їх отримання (вилучення) слідчими органами потребує окремої законодавчої регламентації. До речі, стосовно дізнання відносно кримінальних проступків законодавець уже прописує іншу систему збирання доказів до відкриття кримінального провадження, включаючи і можливість ознайомлення з технічними носіями інформації. У даній ситуації доказові матеріали є в розпорядженні потерпілого. Як без зволікань і без порушення прав інших осіб, з дотриманням засади верховенства права та принципу пропорційності, отримати такі матеріали безпосередньо після повідомленні про злочин, так, щоб вони зберегли свої доказові властивості та могли стати доказами в судовому процесі? У цій справі потерпілий сам зробив фактично усе необхідне, щоб злочин був розкритий, а суд «умудрився» заблукати в лабіринтах формалістики та виправдати злочинця, залишивши права потерпілого без належного відновлення. Чи можна назвати це правосуддям?

Процесуальна форма дослідного провадження, безумовно, недосконала, але при тлумаченні норм важливо акцентувати увагу на достовірності доказу і аналізувати, чи якісь недоліки процедури отримання доказового матеріалу могли вплинути на достовірність його змісту.

Закон має бути ефективним засобом протидії злочинності, а не створювати штучні формальності для колапсу правосуддя. Недопустимість доказу може пов'язуватись

лише з допущенням при їх отриманні «істотних порушень прав і свобод людини». Іншого бути не може.

Логіка суду – «не можна», бо "не почато розслідування", "не можна проводити слідчі дії", а що таке слідчі дії закон мовчить, «не можна бо не було окремого доручення слідчого, а доручення може дати слідчий лише після початку слідства». Це розсуди хибних уявлень про доказове право, про законність та верховенство права, про юридичну форму та дух закону, які важко виправляти в сучасних лабіринтах юридичних фікцій та колізій. Така логіка рівнозначна позиції – "дорогі маніяки, продовжуйте, закон нам не дозволяє вас зупинити». Але закон все ж таки пропонує визнавати докази недопустимим лише в разі істотних порушень закону (навіть недосконалого) – ст. 87 КПК України. А ст. 89 КПК України це пов'язує з випадком "у разі встановлення **очевидної недопустимості доказу**". Тут більш значна проблема балансу приватних і публічних інтересів, конкуренції правових норм.

Для забезпечення ефективності кримінального закону, потрібно створити виважену процесуальну форму дослідного провадження, врегулювавши кримінально-процесуальні відносини потерпілого, заявника, особи, яка з'явилась з повинною, з органами дізнання і слідства, забезпечуючи баланс приватних і публічних інтересів. При цьому важливо також врегулювати порядок реалізації даними особами права на правничу допомогу.

В удосконаленні статусу потерпілого варто врахувати слушний досвід КПК Федеративної Республіки Німеччини, в якому права потерпілого диференціюються не тільки в сенсі захисту ним своїх прав, а й залежно від процесуальної функції. Зокрема, для потерпілого які підтримують обвинувачення (співобвинувачі) передбачаються додаткові права (§ 397 – 406 КПК ФРН) та запроваджується посилені засоби його захисту: право відводу судді (§§ 24, 31) чи експерта (§ 74), право задавати питання (§ 240 абз. 2), право оскаржувати розпорядження голови суду (§ 238 абз. 2), право на клопотання про витребування доказів (§ 244 абз. 3–6), право на подачу термінової скарги на постанову, якою відклоняється відкриття судового провадження або справа закривається провадженням (ч. 2 (§ 240), у кримінальному провадженні потерпілий може користуватись допомогою адвоката чи бути ним представленим (§ 406f - 406g).

Реалізуючи право потерпілого на правничу допомогу, варто забезпечити чітке юридичне визначення прав такого правничого повіреного, в тому числі і права на правниче розслідування потерпілою стороною з участю залученого нею правника. Потерпілий має стати самостійною стороною кримінального процесу, а не «частиною» сторони обвинувачення.

Висновки. *Приводячи КПК України у відповідність з Конституцією України, та узгоджуючи його з ЦК України та чинними міжнародними правовими актами пропонуємо в нормі КПК України, що визначає статус потерпілого, окрім зафіксованих там чинним законом прав, викласти такі права потерпілого: а) вимагати компенсації заподіяної злочином моральної й фізичної та відшкодування матеріальної шкоди за рахунок особи, винної у вчиненні злочину чи осіб, що несуть матеріальну відповідальність за її дії, а у випадках, коли не встановлено особу, яка вчинила злочин, за рахунок Державного бюджету; б) на повагу до його честі і гідності, вимагати не допущення фактів збирання, використання, зберігання та розголошення принижуючої його честь, гідність чи ділову репутацію недостовірної інформації, а в разі необхідності заявляти клопотання про вилучення такої інформації, ставити питання про закритий судовий розгляд справи; в) вимагати накладення арешту на вклади і майно обвинуваченого та вжиття інших передбачених законом заходів щодо відшкодування завданої йому злочином шкоди; г) вимагати особистого невідкладного освідчення судово-медичним експертом в разі заподіяння йому тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; д) користуватись правовою допомогою правничого повіреного з числа адвоката чи іншого фахівця в галузі права з моменту визнання потерпілим; е) мати конфіденційне побачення з правничим повіреним до першого допиту, а також на присутність правника чи законного представника при його першому допиті; ж) знайомитися з постановою про призначення судової експертизи і висновком експерта; з) знайомитися з матеріалами справи в зупиненому кримінальному провадженні на підставі не встановлення особи, яка вчинила злочин; і) безпосередньо брати участь в дослідженні усіх доказів при судовому розгляді справи та виступати в судових дебатах, незалежно від участі в них прокурора.*

Слідчий, дізнавач, прокурор, суд зобов'язані невідкладно роз'яснити потерпілому

його процесуальні права, вручити йому письмовий документ з описом його прав – декларацію прав потерпілого, невідкладно вжити передбачених законом заходів щодо забезпечення прав потерпілого.

Перспективи подальшого дослідження даної проблеми вбачаються в розробці моделей реалізації потерпілим своїх процесуальних прав на різних стадіях процесу.

Список використаних джерел

1. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло О. Ю. *Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави*. Юридична наука. 2014. №5. С. 49-56.
2. Гошовський М. І., Кучинська О. П. *Потерпілий у кримінальному процесі України*. К., 1998.
3. Гриньків О. О., Ляш А. О. *Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: монографія*. Тернопіль: Астон, 2012. 260 с.
4. Кавун Д. *Повноваження слідчого у забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи)*. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. Вип. 3. С. 183-187.
5. Казаренко М. *Розширення прав потерпілого – шлях до рівності сторін у процесі*. Право України. 1999. №12. С. 32-33.
6. Ларин А. М. *Защита прав потерпевшего в уголовном процессе и сравнительное правоведение*. М., 1993.
7. Мельник Н., Бень А. *Не нашли преступника – пусть платит государство*. Голос України. 4 июля 2003 года № 122. С. 3.
8. Михайлова Н. В. *Институт захисту прав потерпілого за новим КПК України*. Право і суспільство. 2013. № 2. С. 211-216.
9. Нестор Н. В. *Запровадження медіації в кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики: монографія*. К.: Алерта, 2018. 182 с.
10. Ніколаєнко А. *Особливості захисту прав потерпілих під час досудового розслідування*. Юридична газета. 2015. 18 червня URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravota-proces/osoblivosti-zahistu-prav-poterpilih-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya.html>
11. Ромовська З. *Особисті немайнові права фізичних осіб*. Українське право. 1977. №1. С. 57.
12. Смітєнко З., Кліменко Я. *Обов'язок слідчого по своєчасному забезпеченню цивільного позову в кримінальному процесі*. Право України. 2002. №4. С. 56-60.
13. Сольонова О. О. *Процесуальний статус потерпілого: проблемні питання та шляхи вдосконалення*. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 139-145.
14. Стефанчук Р. *Окремі питання цивільно-правового регулювання захисту честі, гідності та ділової репутації*. Право України. 1999. №10.
15. Тертишник В. М. *Кримінально-процесуальне право України: підручник*. Київ: А. С. К., 2003. С. 164-170, 238-257.
16. Тертишник В. М. *Правничка допомога та захист у кримінальному процесі: Підручник / За заг. ред. д.ю.н., академіка НАН України Ю. С. Шемшученко*. Київ: Алерта, 2018. 480 с.
17. Тертишник В. *Потерпілий від злочину може стати потерпілим від закону*. Юридичний вісник України. 2003. №45.
18. Тертишник В., Васильченко В. *Проблеми захисту честі й гідності людини та відшкодування моральної шкоди у сфері правосуддя*. Підприємництво, господарство і право. 2004. №1. С. 96-100;
19. Тертишник В., Тертишник О. *Захист прав потерпілого в умовах змагального судочинства*. Вісник прокуратури. 2003. №3. С. 50-55.
20. Тертишник В. *Мои процесуальные права – мое богатство*. Юридическая практика. 2004. № 11. С. 20-21.
21. Турман Н. О. *Медіація у кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства*. Підприємство, господарство і право. 2017. №3. С. 276-279. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/63.pdf>
22. Цибуляк-Кустевич А. С. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. Право України. 2018. № 11. с. 214-230.
23. Чумак К. *Укладення угоди про примирення: підстави, зміст, сторони*. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 4(12). С. 186-195.
24. Щерба С. П. *Обеспечение личных, имущественных и иных прав потерпевших и свидетелей на предварительном следствии*. М.: ВНИИ МВД РФ, 1994.
25. Щербанюк О. В., Турман Н. О. *Проблеми застосування медіації як форми відновного правосуддя при здійсненні кримінального провадження на підставі угод*. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Х.: Право, 2015. Вип. 30. С. 31-39.
26. Ягунов Д. *Практика ЄСПЛ (питання кримінального та цивільного судочинства, захисту власності, приватного і сімейного життя)*. 4-те вид., перероб. і доп. Одеса: Фенікс, 2019. 502 с.

Надійшла до редакції 12.02.2020

References

1. Azarov, Yu. I. & Pys'menny D. P. & Khablo O. Yu. (2014) Vidshkoduvannya shkody poterpilomu u kryminal'nomu provadzhenni za rakhunok derzhavy. [Compensation of the victim in criminal proceedings at the expense of the state]. Yurydychna nauka. №5. S. 49-56. [in Ukr.].
2. Hoshovs'kyu, M. I. & Kuchyns'ka, O. P. (1998) Poterpilyy u kryminal'nomu protsesi Ukrainy. [The victim in the criminal process of Ukraine.] K. [in Ukr.].
3. Hryn'kiv, O. O. & Lyash A. O. (2012) Zakhody zabezpechennya bezpeky u kryminal'nomu sudochynstvi [Security measures in criminal proceedings] : monohrafiya. Ternopil': Aston. 260 s. [in Ukr.].
4. Kavun, D. (2016) Povnovazhennya slidchoho u zabezpechenni prav i zakonnykh interesiv poterpiloho (fizychnoyi osoby). [The authority of the investigator to secure the rights and legitimate interests of the victim (individual)]. Aktual'ni problemy vitchyznyanoi yurysprudentsiyi. Vyp. 3. S. 183-187. [in Ukr.].
5. Kazarenko, M. (1999) Rozshyrennya prav poterpiloho – shlyakh do rivnosti storin u protsesi. [Empowerment of the victim - the way to equality of parties in the process]. Pravo Ukrainy. №12. S. 32-33. [in Ukr.].
6. Laryn, A. M. (1993) Zashchyta prav poterpevsheho v uholovnom protsesse y sravnytel'noe pravovedenye. [Protection of the victim's rights in criminal proceedings and comparative jurisprudence]. M. [in Russ.].
7. Mel'nyk, N. & Ben', A. Ne nashly prestupnyka – pust' platyt hosudarstvo. [They did not find a criminal - let the state pay]. Holos Ukrainy. 4 yulya 2003 hoda № 122. S. 3. [in Ukr.].
8. Mykhaylova, N. V. (2013) Instytut zakhystu prav poterpiloho za novym KPK Ukrainy. [Institute for the Protection of Victims' Rights under the new CPC of Ukraine.] Pravo i suspil'stvo. № 2. S. 211-216. [in Ukr.].
9. Nestor N. V. Zaprovdzhennya mediatsiyi v kryminal'nomu protsesi Ukrainy: problemy teorii ta praktyky [Introduction of mediation in the criminal process of Ukraine: problems of theory and practice] : monohrafiya. K.: Alerta, 2018. 182 s. [in Ukr.].
10. Nikolayenko, A. (2015) Osoblyvosti zakhystu prav poterpilykh pid chas dosudovoho rozsliduvannya. [Features of protection of the rights of victims during the pre-trial investigation]. Yurydychna hazeta. 18 chervnya URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/osoblyvosti-zahistu-prav-poterpiloh-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya.html> [in Ukr.].
11. Romovs'ka, Z. (1977) Osobysti nemaynovi prava fizychnykh osib. [Personal non-property rights of individuals]. Ukrainyins'ke pravo. №1. S. 57. [in Ukr.].
12. Smitiyenko, Z. & Klimenko Y. A. (2002) Obov'yazok slidchoho po svoechasnomu zabezpechennyu tsyvil'noho pozovu v kryminal'nomu protsesi. [The duty of the investigator to timely ensure a civil claim in the criminal process]. Pravo Ukrainy. №4. S. 56-60. [in Ukr.].
13. Sol'onova, O. O. (2015) Protessesual'nyy status poterpiloho: problemni pytannya ta shlyakhy vdoskonalennya. [Procedural status of the victim: problematic issues and ways of improvement]. Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav. № 1. S. 139–145. [in Ukr.].
14. Stefanchuk, R. (1999) Okremi pytannya tsyvil'no-pravovoho rehulyuvannya zakhystu chesti, hidnosti ta dilovoyi reputatsiyi. [Some issues of civil law regulation of protection of honor, dignity and business reputation]. Pravo Ukrainy. №10. [in Ukr.].
15. Tertyshnyk, V. M. (2003) Kryminal'no-protessesual'ne pravo Ukrainy [Criminal Procedure Law of Ukraine] : pidruchnyk. Kyiv: A. S. K. S. 164-170, 238-257. [in Ukr.].
16. Tertyshnyk, V. M. (2018) Pravnycha dopomoha ta zakhyst u kryminal'nomu protsesi [Legal aid and defense in criminal proceedings] : Pidruchnyk / Za zah. red. d.yu.n., akademika NAN Ukrainy YU. S. Shemshuchenko. Kyiv: Alerta. 480 s. [in Ukr.].
17. Tertyshnyk, V. (2003) Poterpilyy vid zlochynu mozhe staty poterpilym vid zakonu. [A victim of a crime may become a victim of the law]. Yurydychnyy visnyk Ukrainy. №45. [in Ukr.].
18. Tertyshnyk, V. & Vasyl'chenko, V. (2004) Problemy zakhystu chesti y hidnosti lyudyny ta vidshkoduvannya moral'noyi shkody u sferi pravosuddya. [Problems of protection of human honor and dignity and compensation of moral damages in the field of justice]. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. №1. S. 96-100. [in Ukr.].
19. Tertyshnyk, V. & Tertyshnyk, O. (2003) Zakhyst prav poterpiloho v umovakh zmahal'noho sudochynstva. [Protection of the victim's rights in the conditions of competitive litigation]. Visnyk prokuratury. №3. S. 50-55. [in Ukr.].
20. Tertyshnyk, V. (2004) Moy protsessual'nye prava – moe bohat'stvo. [My procedural rights are my wealth]. Yurydycheskaya praktyka. № 11. S. 20-21. [in Ukr.].
21. Turman, N. O. (2017) Mediatsiya u kryminal'nomu protsesi: shlyakhy udoskonalennya chynnoho zakonodavstva. [Mediation in the criminal process: ways to improve current legislation]. Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo. №3. S. 276–279. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/63.pdf>. [in Ukr.].
22. Tsybulyak-Kustevych, A. S. (2018) Suchasni vyklyky ta aktual'ni problemy sudovoyi reformy v Ukraini. [Modern challenges and current problems of judicial reform in Ukraine]. Pravo Ukrainy. № 11. s. 214–230. [in Ukr.].
23. Chumak, K. (2016) Ukladennya uhody pro pryemyrennya: pidstavy, zmist, storony. [Conclu-

sion of a reconciliation agreement: grounds, content, parties]. *Naukovyy chasopys Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrainy*. № 4(12). S. 186–195. [in Ukr.].

24. Shcherba, S. P. (1994) *Obespechenye lychnykh, ymushchestvennykh y ynykh prav potepvshykh y svydetey na predvartel'nom sledstvyy*. [Provision of personal, property and other rights of victims and witnesses at preliminary investigation]. M.: VNI MVD RF. [in Russ.].

25. Shcherbanyuk, O. V. & Turman, N. O. (2015) *Problemy zastosuvannya mediatsiyi yak formy vidnovnoho pravosuddya pry zdiysnenni kryminal'noho provadzhennya na pidstavi uhod*. [Problems of using mediation as a form of restorative justice in criminal proceedings on the basis of agreements]. *Pytannya borot'by zi zlochynnistyuu*: zb. nauk. pr. / redkol.: V. I. Borysov ta in. KH.: Pravo. Vyp. 30. S. 31-39. [in Ukr.].

26. Yahunov, D. (2019) *Praktyka YeSPL (pytannya kryminal'noho ta tsyvil'noho sudochynstva, zakhystu vlasnosti, pryvatnoho i simeynoho zhyttya)*. [Practice of the ECtHR (criminal and civil proceedings, protection of property, privacy and family life)]. 4-te vyd., pererob, i dop. Odesa: Feniks. 502 s. [in Ukr.].

SUMMARY

Tertyshnyk V.M. Victim in competitive criminal procedure. The article analyses problems of determining ways to improve the procedural procedure to protect the rights and freedoms of victim in the legal field of competitive criminal justice. The issue of improving the status of the victim, extending his rights, determining the procedure for its implementation stipulated by law, harmonization of legislation, elimination of legal conflicts, ensuring the rule of law, strengthening guarantees The rights and freedoms of the victim.

Aligning the CPC of Ukraine with the Constitution of Ukraine, and coordinating it with the Civil Code of Ukraine and applicable international legal acts, we propose in the norm of the CPC of Ukraine, which determines the status of the victim, in addition to the rights established there by the law, to set out the following rights of the victim: a) to demand compensation for the moral harm caused and physical and pecuniary damages at the expense of the person guilty of the crime or persons who are financially responsible for their actions, and in cases where the person who committed the crime is not identified, for ahunok State budget; b) to respect his honor and dignity, to demand that facts of the collection, use, storage and disclosure of the degrading honor, dignity or business reputation of false information be prevented, and, if necessary, make a request for the removal of such information, raise the issue of closed court proceedings ; c) require arrest of the defendant's deposits and property and take other measures provided by law to recover the damage caused to him by the crime; d) require personal immediate examination by a forensic expert in case of personal injury or harm to his / her health; e) to use the legal assistance of a legal representative from a lawyer or other specialist in the field of law from the moment of recognition as a victim; g) have a confidential date with the legal attorney before the first interrogation, as well as the presence of a lawyer or legal representative at his first interrogation; g) to be acquainted with the decision on the appointment of forensic examination and the expert's opinion; h) to get acquainted with the case file in the suspended criminal proceedings on the grounds of not identifying the perpetrator; i) to participate directly in the examination of all evidence at the trial and to speak in court, regardless of the participation of the prosecutor.

The investigator, the inquirer, the prosecutor, the court are obliged to immediately explain to the victim his procedural rights, to hand him a written document describing his rights - a declaration of the victim's rights, to immediately take the measures provided by law for ensuring the victim's rights.

Prospects for further study of this problem are seen in the development of models of realization of the victims of their procedural rights at different stages of the process.

Keywords: *victim, victim's rights, rule of law, legal aid, procedural form.*